

БАТЛАВ.
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

Л.ЭНХ-АМГАЛАН

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН СОНГУУЛИЙН
ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

Монгол Улсад Улсын Их Хурлын сонгуулийн үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг анх 1992 онд батлагдсан Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулиар зохицуулж байсан нь Улсын Их Хурлын сонгуулийн харилцааны эрх зүйн үндэсийг тавьсан бөгөөд 2005, 2011 онуудад батлагдсан Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулиуд нь тухайн цаг үеийн нийгэм, эдийн засгийн болоод сонгууль зохион байгуулалтын өөрчлөлттэй уялдуулан Улсын Их Хурлын сонгуулийн харилцааг зохицуулж ирсэн.

2015 онд батлагдсан Сонгуулийн тухай хуулиар өмнө нь тус тус бие даасан хуулиар зохицуулагдаж байсан Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн, Улсын Их Хурлын болон орон нутгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Төлөөлөгчдийн сонгуулийг зохион байгуулж явуулах журмыг хамтад нь нэг хуулиар зохицуулсан. Уг хуульд 2016 онд 4 удаа, 2017 онд 2 удаа нийт 6 удаагийн нэмэлт өөрчлөлт оруулжээ.

Сонгуулийн тухай хуулийн дагуу Улсын Их Хурлын болон аймаг, нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2016 оны ээлжит сонгууль, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2016 оны ээлжит сонгууль, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2017 оны ээлжит сонгуулийг тус тус зохион байгуулж явуулсан. Эдгээр сонгуулийг зохион байгуулж явуулах явцад Сонгуулийн тухай хуулийг нэг мөр, зөв ойлгож хэрэглэх тухайд буюу хууль хэрэглээний олон төрлийн хүндрэл үүсч байсныг сонгууль зохион байгуулж явуулсан бүх шатны сонгуулийн байгууллага, сонгогч, нэр дэвшигч, сонгуульд оролцсон нам, эвслээс илэрхийлж байсан болно.

Улсын Их Хурлын сонгууль, орон нутгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгууль, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн сонгууль нь тус тусын зохион байгуулалтын онцлог шинж чанартай, процесс үйл ажиллагаа бөгөөд ялангуяа сонгуулийн зохион байгуулалтын бүхий л үйл ажиллагаа нь тухайн сонгуулийн онцлогт тохирсон хуулийн зохицуулалттай байх шаардлагатай байдаг. Гэтэл эдгээр онцлог бүхий сонгуулийн харилцааг нэг хуулиар зохицуулсан нь хууль хэрэглээний хувьд хүндрэл үүсгэж, улмаар сонгуулийн тухай хуулийн зарим зүйл, заалтыг сонгуулийн харилцаанд оролцогчид өөр өөрийнхөөрөө тайлбарлаж хэрэглэх, үүнээс үүдэн сонгуульд оролцогч талуудын хооронд маргаан үүсгэх, иргэд сонгогчдод ойлгомжгүй байдал үүсгэх зэрэг олон хүндрэлтэй нөхцөл байдалд хүргэж байсан.

Ийм учраас Монгол Улсын улс төр, эдийн засаг, нийгмийн амьдралын хөгжлийн хурдац, үүнээс үүдэн гарсан нөхцөл байдал, хууль тогтоомжийн чанарыг сайжруулах шаардлагыг харгалзан Улсын Их Хурлын сонгуулийн үндсэн зарчим, журмыг улам тодорхой болгох, тусгайлсан хууль боловсруулах, Үндсэн хуульд заасан иргэний сонгох эрхийг хангах, түүнчлэн Улсын Их Хурлын сонгуулийг зохион байгуулж явуулах удирдлага, зохион байгуулалтын эрх зүйн орчныг сайжруулах зэргээр Улсын Их Хурлын сонгуулийн үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг бүхэлд нь эргэн харж боловсронгуй болгох шаардлага байна гэж үзэж байна. Энэ хуулийн төслийг одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Сонгуулийн тухай хуулийн ерөнхий зарчмыг баримтлан Улсын Их Хурлын сонгуулийн харилцааны онцлогыг тусгасан бие даасан Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн төслийг боловсруулсан.

Төслийг боловсруулахдаа ЕАБХАБ-аас 2016, 2017 оны сонгуулиудыг ажиглаад өгсөн зөвлөмж, Сонгуулийн Ерөнхий Хороо болон Улсын дээд шүүхэд бүртгэлтэй улс төрийн намууд, төрийн бус байгууллага, Батлан хамгаалах яам, Тагнуулын ерөнхий газар, Татварын ерөнхий газар, Гадаад харилцааны яам, Монголын үндэсний олон нийтийн радио телевиз, Хил хамгаалах ерөнхий газар, Харилцаа холбооны зохицуулах хороо, Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар, Үндэсний аудитын газар, Гадаадын иргэн харьяатын газар, Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар, Улсын дээд шүүх, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, Цагдаагийн ерөнхий газар зэрэг төрийн болон төрийн бус байгууллага иргэдээс нээлттэй санал авч боловсруулна.

Улсын Их Хурлын сонгуулийн тогтолцоог Монгол Улсын тогтортой хөгжлийг хангах, улс орны эдийн засгийн болон нийгмийн хөгжилд эерэгээр нөлөөлөх байдлыг үндсэн шалгуур болгон тодорхойлж тусгана.

Сонгуульд оролцогч нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн сонгуулийн зардлын ил тод байдал, түүнийг хариуцлагатайгаар тайлагнадаг, тайланг хүлээн авсан төрийн байгууллага ил тод мэдээлдэг, нягтлан шалгах үйл ажиллагаанд төрийн бусад байгууллагын чиг үүргийг нарийвчлан тодорхойлж тусгана.

Хоёр. Хуулийн төслийн зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ, ерөнхий бүтэц.

Хуулийн төслийг Улсын Их Хурлын сонгуулийн харилцааны эрх зүйн зохицуулалтыг нарийвчлан шинэ хуулиар зохицуулах шаардлагатай гэж үзэж Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.1-д заасны дагуу анхдагч хуулийн төсөл боловсруулах бөгөөд Сонгуулийн тухай хуулийн Улсын Их Хурлын сонгуулийн

харилцааг зохицуулж байгаа зохицуулалтуудаас гадна дараахь онцлог бүхий нэмэлт зохицуулалтуудыг тусгана. Үүнд:

1/ Хуулийн төслийн Нэгдүгээр бүлэгт хуулийн зорилт, Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль тогтоомж, нэр томъёо, сонгуулийн үндсэн зарчим, сонгууль товлон зарлах, сонгуулийн үйл ажиллагааны эдийн засгийн баталгаатай холбоотой харилцааг зохицуулах бөгөөд дараах онцлог өөрчлөлтүүдийг тусгана.

~~- Улсын Их Хурал-ээлжит-сонгуулийг товлон-зарлах болон санал авах өдрийг хамтад нь тогтоох,~~

- Сонгууль зохион байгуулалтын үйл ажиллагаанд хуулиар хүлээсэн чиг үүргийнхээ хүрээнд оролцдог төрийн байгууллагуудын сонгуулийн үйл ажиллагаатай холбогдон гарах улсын төсвөөс санхүүжих зардлаа тухайн жилийн төсөвтөө тусган батлуулдаг болох,

- Сонгууль зохион байгуулах үйл ажиллагааны зардлын гүйцэтгэлээс гадна төлөвлөлт, зарцуулалтад аудитын байгууллага хяналт тавьж, дүгнэлт гаргах,

2/ Хуулийн төслийн Хоёрдугаар бүлэгт Сонгуулийн нутаг дэвсгэрийн хуваарь, сонгуулийн тойрог, хэсэг түүнийг байгуулахтай холбоотой харилцааг зохицуулах бөгөөд дараах онцог өөрчлөлтүүдийг тусгана.

- Нэг хэсэгт байх сонгогчийн доод хязгаарыг тогтоох,

- Сонгуулийн жил эхэлснээс хойш санал авах ажиллагаа дуустал засаг, захиргаа, нутаг дэвсгэрийн анхан шатны нэгжийн бүтэц, нэр, дугаарт өөрчлөлт оруулахыг хориглох,

3/ Хуулийн төслийн Гуравдугаар бүлэгт сонгуулийн байгууллагын эрх зүйн байдал, бүрэн эрх, ажлын зохион байгуулалттай холбоотой харилцааг зохицуулах бөгөөд сонгуулийн хэсэгт санал авах тоолох ажиллагааг эрхлэн зохион байгуулах чиг үүрэг бүхий санал авах байрыг байгуулж байсан нь нэр томъёоны хувьд давхцал үүсгэж байсныг өөрчлөн сонгуулийн хэсгийн хороод ажиллахаар тусгана,

4/ Хуулийн төслийн Дөрөвдүгээр бүлэгт сонгогчдын нэрийн жагсаалт үйлдэх, танилцуулах, сонгогчдын нэрийн жагсаалттай холбоотой гомдол шийдвэрлэх журам, харъяалал, сонгогч шилжихтэй холбоотой харилцааг зохицуулах бөгөөд дараах онцлог зохицуулалтыг тусгана.

- Улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын итгэмжилсэн ажилтны эрх зүйн байдлыг тодорхойлсон зохицуулалтыг тусгах,

- Итгэмжлэгдсэн ажилтан нь иргэний бүртгэлийн холбогдох байгууллагын сургалтад хамрагдсан төрийн захиргааны болон үйлчилгээний албан хаагч байх,

5/ Хуулийн төслийн Тавдугаар болон Зургаадугаар бүлэгт Улсын Их Хурлын гишүүнд нэр дэвшүүлэх нийтлэг журам, нам, эвсэл сонгуульд оролцохоо илэрхийлэх, нэр дэвшигч болон нам, эвслийг бүртгэх, бүртгэхээс татгалзах үндэслэл, намын сонгууль эрхэлсэн байгууллагын эрх зүйн байдал, нэр дэвшигчийн үйл ажиллагааны баталгаатай холбоотой харилцааг зохилцуулна.

- Сонгууль товлон зарласан өдрөөс өмнө Улсын Дээд шүүхэд бүртгүүлсэн нам сонгуульд оролцох эрхтэй байхаар тусгах,

- Нам, эвсэл сонгуульд оролцохоо илэрхийлэхдээ ээлжит сонгуулийн жилийн өмнөх жилийн нэгдүгээр сарын нэгний өдрөөс ээлжит сонгуулийн жилийн дөрөвдүгээр сарын нэгний өдрийг хүртэлх хугацаанд тухайн намд иргэн, хуулийн этгээдээс өгсөн хандивын төрийн аудитын байгууллагаар хянуулж баталгаажуулсан тайланг ирүүлэхээр тусгах,

- Нэр дэвшигч нь төрийн жинхэнэ албан хаагч болон төрийн үйлчилгээний албаны удирдах албан тушаалтан, төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн дарга, дэд дарга, захирал, дэд захирал, Засгийн газраас байгуулсан хамтын удирдлагын байгууллагын орон тооны болон орон тооны бус гишүүн ээлжит сонгуулийн тухайд ээлжит сонгуулийн жилийн 5 дугаар сарын 1-ний өдрөөс өмнө, ээлжит бус, нөхөн, дахин сонгуулийн тухайд энэ хуульд заасан нэр дэвшүүлэх ажиллагаа эхлэхээс өмнө эрхэлсэн ажил, албан тушаалаас чөлөөлөгдсөн байна,

6/ Хуулийн төслийн Долдугаар бүлэгт Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр, сурталчилгаатай холбоотой харилцааг зохицуулна.

- Нам, эвслийн сонгууль эрхэлсэн байгууллагын ажилтны тоог үйл ажиллагааных нь цар хүрээтэй уялдуулан тогтоох,

- Нам, эвсэл болон бие даан нэр дэвшигчийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг төрийн аудитын байгууллагад хянуулах хугацаа, журмыг тодорхойлох,

- Сонгуулийн сурталчилгаа явуулах арга хэлбэрийг сонгуулийн зардал багасгах зорилготой уялдуулан тогтоох,

7/ Хуулийн төслийн Наймдугаар бүлэгт сонгуулийн зардал, зардлын дээд хэмжээг тогтоох, сонгуулийн зардлын зарцуулалт, түүнд тавигдах хяналт, тайлан гаргахтай холбоотой харилцааг зохицуулна.

- Сонгуулийн зардлын гүйцэтгэлт тавигдах хяналтыг илүү сайжруулах, үр дүнтэй болгох талаар төрийн аудитын байгууллагын эрх хэмжээг нэмэгдүүлэх,

- Зардлын тайланг түүнд хяналт тавих, нийтэд мэдээлэх эрх бүхий төрийн аудитын байгууллагад шууд хүргүүлдэг болох,

- Хандивлагч нь хуульд заасан шаардлага хангаж буй эсэхээ өөрөө нотлох үүргийг хуульчлах,

- Зардлын тайланг нийтэд мэдээлэх, хандивлагчдын мэдээллийг Татварын байгууллагад хүргүүлж улмаар хандивлагч хуулийн этгээд татварын тайландаа тусгасан эсэхэд хяналт тавих зохицуулалтыг тусгах,

8/ Хуулийн төслийн Есдүгээр бүлэгт саналын хуудас түүнд тавигдах шаардлага, хэвлүүлэх, хадгалах, хүргүүлэх, хамгаалахтай холбоотой харилцаа, санал авах байр хугацаа, зөөврийн болон санал авах байранд санал авах ажиллагаа, сонгуулийг ажиглах, санал хураалтын дүнг гаргах зэрэг үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг зохицуулна.

- Саналын хуудас хэвлүүлэх, хадгалах, хүргүүлэх үйл ажиллагааны хамгаалалтыг цагдаагийн байгууллага, төрийн тусгай хамгаалалтын асуудал эрхэлсэн байгууллага хариуцах бөгөөд тагнуулын асуудал эрхэлсэн байгууллага хяналт тавьж ажиллах зохицуулалтыг тусгах,

- Саналын хуудас нь санал авах өдөр хүртэл, санал авч эхэлснээс хойш санал тоолж дуусах хүртэл, санал авах ажиллагаа дууссанаас хойш холбогдох журмын дагуу аймаг, нийслэлийн архивт хүлээлгэн өгөх хүртэл цагдаагийн байгууллагын хамгаалалт, тагнуулын байгууллагын хяналтад байх зохицуулалтыг тусгах,

- Сонгууль зохион байгуулах үйл ажиллагаанд оролцогч мэдээллийн технологийн багийн бүрэлдэхүүн, даамал нь төрийн захиргааны болон үйлчилгээний албан хаагчдаас бүрдүүлэх,

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсч болох нийгэм, эдийн засаг, хууль эрх зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал.

Энэхүү хуулийн төсөл батлагдсанаар Улсын Их Хурлын сонгуулийг зохион байгуулж явуулах эрх зүйн орчин боловсронгуй болж, хууль хэрэглээний болоод зохион байгуулалтын хувьд нэг мөр, ойлгомжтой болохоос гадна хууль хоорондын уялдаа хангагдаж хэрэгжилтийг нэг мөр хангах нөхцөл бүрдэнэ гэж үзэж байна.

Дөрөв. Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, түүнийг сайжруулах зорилгоор цаашид шинээр боловсруулах буюу нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хуулийн талаар.

Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль болон түүний үзэл баримтлалд бүрэн нийцүүлэн боловсруулна.

Хуулийн төсөл нь анхдагч хууль болон батлагдах тул энэхүү харилцааг зохицуулж байсан Сонгуулийн тухай хуулийн Улсын Их Хурлын сонгуулийн харилцааг зохицуулж байсан бүлэг бүхэлдээ хүчингүй болно.

ХУУЛЬ САНААЧЛАГЧ